

History Studies: International Journal of History

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 4 Issue 2, p. 301-316, July 2012

Modern Devlet ve Güvenlik: Fransa, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma Teşkilatı

Modern State and Security: The Gendarmerie System in France, Austria-Hungary and the Ottoman Empire

Dr. Mehmet SOYTÜRK

Öz

İlk olarak Fransa'da kurulmuş olan Jandarma teşkilatının Fransa ile rekabet halindeki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ihraç şekli Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklıdır. Jandarma sistemi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na fetih ve istila yolu ile geçerken Osmanlı İmparatorluğu bu sistemi gönüllü olarak uygulamaya başladı. İki imparatorluğun uygulama vesileleri farklı fakat ihtiyaçları aynı idi.

Anahtar Kelimeler: Jandarma, Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat, Fransa, Austurya, Macaristan

Abstract

The adaptation of gendarmerie system, which was first established in France, was different in Austria-Hungary and the Ottoman Empire because of the way this system was adapted in these two empires. While the gendarmerie system came to Austria-Hungary Empire through the French invasion, the Ottoman Empire voluntarily adapted it. The cause of this adaptation was different in these two empires but they both needed it.

Key Words: Gendarmerie, Ottoman Empire, Tanzimat, France, Austria-Hungary

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunun başlangıcını teşkil eden en önemli vakalardan birisi II. Viyana kuşatmasındaki mağlubiyeti ve akabinde Belgrat'a kadar Avusturya orduları tarafından geri püskürtülmesidir. İkinci kez Viyana önlerinden dönmek zorunda kalan Osmanlı orduları artık orta Avrupa'dan geri çekilmek zorunda bırakılmıştı.

Avrupalılar nezdinde yenilmez Osmanlı ordusu artık tarih olmak için ilk adımlarını atmış oluyordu. Bu galibiyet avrupalıların, Osmanlı karşısında eziklikten kurtulmaya başlaması ve özgüvenlerini kazanmalarına vesile olacaktı. Osmanlı içinde Viyana'daki yenilgi ile beraber duraklama devri resmen başlamış oluyordu. Bu tarihten sonra daha önceleri olduğu

gibi fetihler olmayacak, daha ziyade kazanılmış toprakların müdafaasına ağırlık verilmek zorunda kalınacaktı.

Aynı dönemlerde Avrupa'da yeni bir gelişme olacaktı; tarihin akışını değiştirecek olan *Westfalya Anlaşması* imzalanıp yürürlüğe konuldu. Westfalya anlaşması ile beraber Avrupa'da sekülerizm ve bununla beraber modernizmin başlangıç temelleri atılmış olundu. Avrupa'nın yaşamış olduğu modernleşme sürecindeki ekonomik ve siyasi gelişmeleri, Osmanlı daha önceki zaferlerin vermiş olduğu rehavetten kurtulamadığından dolayı malesef bir kaç yüzyıl kaçıracaktı. Ta ki Napoleon'un Mısır'ı fethedip Gazzeye dayanması ile şok yaşayıp uyanıncaya kadar...

Napolyon'un Mısır'ı istilası ve bununla beraber ordularının mağlubiyeti Osmanlı'nın büyük bir şok yaşamasına sebep olmuştu. Osmanlı ancak bundan sonra Avrupa'da ekonomik ve siyasi alanda son yüz yıllarda yapılan gelişmelerin çok gerisinde kaldığını fark edebilmişti. Mısır'ı istişa edip devam eden Fransız orduları ancak Filistin topraklarında durdurulabildi. Bu travma ile beraber III. Selim döneminde başlayan reform denemeleri Sultan II. Mahmut'un Tanzimat dönemini başlatması ile devam etmiştir. Tanzimat Fermanı ile Osmanlı'daki sistemin tamamen değiştirilmesi hedef alınmıştır. Bu reformların en önemli ayaklarından birini askeri alandakiler teşkil ediyordu ve bunları gerçekleştirirken de dönemin süper güçleri Fransa ve İngiltere örnek alındı. Zamanla, daha doğrusu 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren örnek alınan devletlerin arasına Almanya'da girecekti.

Reformların resmi başlangıcı olarak Tanzimat'ın ilanı olan 3 Kasım 1839 alabiliriz.¹ Tanzimat Fermanı'nın anayasal bir geçerliliği olduğundan dolayı yapılacak olan bütün reformlar bu Fermana öngörüldüğü şekilde düzenlenecekti. Böylelikle Tanzimat Fermanı aynı zamanda yön verici bir özelliğe sahip olacaktı. Yapılan değişiklikler hukuk sisteminden giyim kuşama kadar geniş bir alanı kapsıyordu. Aynı zamanda askeri yapılanma için de yine dönemin lider Avrupa devletlerinin tecrübesinden faydalanmak gerekiyordu. Bu amaçla Avrupa'dan subaylar getirilip askeriyenin yapısal değişikliğinde yardımcı olmaları isteniyordu. Güvenlik sistemindeki yeni oluşumlar olan Polis ve Jandarma teşkilatlarının kurulması bu dönemde gerçekleştirilmiştir.

Jandarma ve Polis teşkilatlarının kurulmasında örnek alınan sistem Fransa'nın sistemi olmuştur. Bu alanda Fransa bir kaç yüzyıllık tecrübeye sahipti. Jandarma ve polis teşkilatlarından polis; şehirlerdeki ve Jandarma ise kırsal alanlardaki güvenlikten sorumluydu. Osmanlı Polis teşkilatı özellikle Dersaadet İstanbul'da görev yapıyordu. Osmanlıda Polis teşkilatının kurulması Jandarma teşkilatının kurulmasından daha önce gerçekleştirilmiştir.

Tanzimat döneminde başlatılan reformlar Osmanlı'nın yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile bitmeyip devam etmiştir. Hatta bazı alanlarda ise reformların halen devam etmekte olduğunu gözlemleyebiliriz. Çalışmamızda özellikle güvenlik alanında yapılan reformları değerlendirip güvenliğin modern devlet için ne derece önemli ve gerekli olduğununun altını çizmeye çalıştık.

Fransa'daki Jandarma teşkilatının başlangıcını Maréchaussée teşkilatından itibaren ele alacağız. Fransa devrimindeki rolü ve akabinde Napolyon Bonaparte döneminde uğramış olduğu yapısal değişiklikler ve sonrasında dönemin diğer büyük imparatorluğu olan

¹ Halil İnalcık, *Tanzimat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 13.

Avusturya'ya nasıl ihraç edildiğini analiz ettikten sonra Osmanlı İmparatorluğu tarafından bu güvenlik sisteminin ne zaman ve nasıl ithal edilip uygulanmaya başlandığını anlatmaya çalışacağız.

Jandarma teşkilatının tarihini ve devlet içerisindeki yerini araştırırken kurulmuş olduğu dönemlerdeki yerini ve rolünü de ayrıca açıklamamız gerekiyor. Fransa'da temelleri atılan bu güvenlik sistemi, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarında kurulmuş oldukları dönemlerde değişik sebeplerden dolayı olsa bile büyük toplumsal değişiklere sebep olan vakalardan sonra kurulmuşlardır.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda Jandarma teşkilatı nasıl ve ne zaman kurulmuştur, devlet mekanizmasına nasıl entegre edilmiştir? Soruları cevaplandırdıktan sonra bu bölümde ayrıca o dönemin hükümdarlarının Jandarma teşkilatından beklentileri, yapılan değişiklikler ve özellikle birinci dünya savaşındaki faaliyetlerinin geniş analizini yapmaya çalışacağız.

Yaptığımız çalışmadaki diğer önemli bölümü teşkil eden Osmanlı İmparatorluğunda güvenlik teşkilatlarındaki değişimi ise yine aynı şekilde tarihsel boyutu ile ele almaya çalıştık. Tanzimat dönemine kadar olan dönemlerde şehirlerde ve kırsal alanlarda güvenliğin nasıl sağlandığını kısa bir şekilde ifade ettikten sonra asıl önemli bölüm olan Tanzimat Fermanı ve sonrasının detaylı bir şekilde analizini yapacağız. Bunu yaparken de Osmanlı İmparatorluğunda kurumsal olarak Jandarma teşkilatı nasıl kuruldu, görevi ve yetkileri nelerdi ve birinci dünya savaşındaki faaliyetleri nelerdi, gibi soruları cevaplandırmaya çalışacağız.

Fransa

Ortaçağ Avrupa'sının her yerinde olduğu gibi dönemin Fransa'sında da feodal yapı hakimdi. Şarlken büyük bir imparator olmuştu ama büyük bir devlet adamı olabilmesi için gerekli vizyona sahip bir lider değildi, çünkü yapısal anlamda herhangi bir değişiklik yapamamıştı. Her ne kadar Papa tarafından kutsanmış olsa bile daha fazlası kendisine nasib olmamıştı. Şarlken dönemini aynı zamanda Avrupa'nın gelişmesinin başlangıcı olarak ele alabiliriz.² Aynı dönemlerde Avrupa kıtasının doğusunda ve güneydoğusunda Osmanlılar Doğu Roma imparatorluğunun topraklarını fethetmek için uğraşıyorlardı. Doğu Roma İmparatorluğu son yıllarında içten içe kargaşalar ile karışmaya başlamıştı, bu da Osmanlı'nın fetih sürecini hem kolaylaştırıyordu hem de hızlandırıyordu.

Otuz yıllık savaşa kadar Avrupa'da kilise egemen bir güç ve siyaseti yönlendirici bir kurum olarak etkisini sonuna kadar kullanıyordu. Uzun süren bu savaştan sonra yapılan Westfalya-Anlaşması ile beraber kilisenin bu etkisi azaltılmış olunuyordu. Avrupa'da yüzyıllardır süren mezhep savaşlarını bu anlaşma ile beraber ortadan kaldırma amacı güdüldü. Aynı zamanda kilisenin siyasetteki etkisini azaltacak adımlar atılmış oldu.

Kilisenin gücü ve siyaset üzerindeki etkisinin azalması „Kilise ve Devletin“ ayrılması ile başlamış oldu. Max Weber'e göre Modern devlete geçiş, devlet ve kilisenin fonksiyonel ayrılmalarını gerçekleştirmeden mümkün olamayacaktı. Münster'de yapılan Westfalya Anlaşmasının en önemli getirisi bu yeni siyasi anlayış olacaktı. Avrupa, özellikle batı

² Hannes Wimmer, *Evolution der Politik*, WUV Verlag, Wien 1996, s. 310.

Avrupa'nın başlatmış olduğu yeni siyasi yönetim şekli, iki önemli yönetim anlayışını getirecekti; birincisi feodal sisteme alternatif olan ve yönetimi bir merkezde elinde tutan Merkezi yönetim şekli, diğeri ise toplumdaki fonksiyonel işlev ayırımı ile beraber ortaya çıkan modern devlet anlayışı.³

Uzun süren savaşlar ile beraber önemli bir sınıfı teşkil eden ve sefil durumda olan çiftçilerin durumları daha da vahimleşiyordu. Feodal beyler topraklarını satmak zorunda kalarak çiftçilerin bu vahim durumunu daha da ağırlaştırıyorlardı. Bunu yaparken de bağımlılıklarını arttırmış oluyorlardı. Ortaçağın klasik görüntüsü Westfalya-Anlaşması ile ortaya çıkan sekülerleşme ve çiftçilerin vahim durumu ile değişmeye başlamıştı. Bu değişim aynı zamanda Avrupa'da şehirleşmenin başlangıcı olacaktı. Şehirleşme ile beraber endüstri çağının da temelleri atılmış olunacaktı. Şehirlerdeki artan nüfus özellikle güvenlik sorununun ortaya çıkmasına sebep olacaktı. Bu zamana kadar güvenliği feodal sisteme bağlı şövalyeler sağlarken şehirleşme ile beraber bu sistem değişme sürecine girdi ve güvenlik sistemlerinde yeni oluşumların ortaya çıkmasına vesile oldu.

Artan şehirleşme Avrupa'da birçok yeniliğe ve değişikliğe sebep oldu. İnşaat sektörünün çok sayıda kilise, saray ve konak inşaa etmesiyle çalışan talebinin karşılanması için topraklarını feodal beylere borcuna karşılık terk ederek ya da satarak şehirlere göç eden çiftçiler bulunmaz bir fırsattı. Tacirlerin ve zanaatçıların da ihtiyacı olan işgücü böylece kolaylıkla karşılanmış olunuyordu. Salgın hastalıklardan dolayı azalan şehir nüfusu aynı sistemle azalan şehir nüfusunun tamamen yok olmamasına sebep oluyordu.

Şehirleşme insanların birarada yaşamasına yeni bir şekil getiriyordu. Yönetenler için ise yeni birarada yaşama şeklinin bazı şartlarını yerine getirme mecburiyeti ortaya çıkıyordu. Bu şartların en önemlilerinden biri güvenlik sorunuydu. Feodal sistemde güvenlik dengeye bağlı şövalyeler sorumluyken şehirlere göç ile dengeye bağlı güçleri ve hakimiyeti azalıyordu. Böylece güvenliğin sağlanmasında bir boşluk ortaya çıktı ve bu boşluğun devlet tarafından doldurulması gerekiyordu.

Bu dönemlerde Paris'te Polis sistemi kurulmuştu ve şehirdeki güvenlikten sorumlu idiler. Kırsal alanda oluşmuş olan güç boşluğunun da artık doldurulması gerekiyordu. Jandarma o dönemde Fransa ordusunun elit birimlerinden birisiydi ve yurt içi güvenlikte herhangi bir yükümlülükleri yoktu. Kırsal alanların güvenliğinden ordunun diğeri bir birimi olan Maréchaussée teşkilatı sorumluydu. Maréchaussée teşkilatı aynı zamanda orduda askeri zabıta görevini de yürütüyordu. Sorumluluk alanları öncelikle yol, askeri sevkiyat güvenliği ve ordu firarilerinin yakalanmasıydı. Zamanla görev alanlarına ayrıyeten sivil vatandaşların korunması da dahil olmuştu. Fransa kralı 14. Louis zamanında Maréchaussée yeniden organize edildi. Bu reorganizasyon zamanında yukarıda bahsedilen sivilleri koruma görevi haricinde sivil suçluları tutuklama ve suçluların takibi gibi görevler dahil edilmiştir.⁴

Fransa'nın İngiltere ile yapmış olduğu yüzyıllık savaş Fransa kralına disiplinli, sıkı bir vergi sistemi ve daimi profesyonel ordu kurma imkanını sağlamıştır. Yüzyıllık savaştan sonra Fransa kralı topraklarını kontrol edebilecek bir devlet yapısı oluşturabilmiştir. Birçok

³ Hannes Wimmer, *Evolution der Politik*, WUV Verlag, Wien 1996, s. 311.

⁴ Clive Emsley, *Gendarmes and the State in Nineteenth-Century Europe*, Oxford University Press, Oxford 1999, s.1.

derebeyliklerden oluşan Almanya aynı dönemde çok farklı bir yapıya sahipti. Merkezi güç ve sistem oluşmamış, siyasi erk birçok derebeyine dağılmış durumdaydı. Reformasyon dönemine kadar Almanya'daki durum aynı şeklini koruyacaktı.⁵

Mutlak hakimiyetin kralda olduğu bu dönemde Fransa'da merkezi hakimiyet yerleşince merkezi bir güvenlik sistemi de oluşturmak mümkün olabildi. Oluşturulmuş olan bu sistem tabii ki devletin diğer birimlerinde de olduğu gibi dönemin merkezîyetçilik karakterini yansıtıyordu.

Zamanla rüşvetin de yaygınlaşması ile oluşan bozukluğu ortadan kaldırmak için 1720 yılında dönemin savaş bakanı Le Blanc tarafından reformlar gerçekleştirildi. Merkezi sistemin hakim olduğu bu dönemde Maréchaussée teşkilatı doğrudan genelkuruma bağlıydı. Artan rüşvet olayları ve halka karşı kaba kuvvet kullanmaları bu kurumun halk nezdinde otoritesini ve saygınlığını yitirmesine neden olmuştu.⁶ Le Blanc tarafından yapılan reformların önemli bir bölümü Maréchaussée'nin kıyafetlerinin değiştirilmesiydi. Ayrıca en az dört yıllık askerlik tecrübesi olan askerler bu kuruma alınacaktı.⁷

Bu reformlardan sonra Maréchaussée teşkilatının sorumlulukları daha da artırılıp detaylı bir şekilde tanımlanmıştı. Kıyafet değişikliğinden sonra kendi üniformalarına kavuşmuş olan bu teşkilat halk nezdinde daha tanınır hale gelmiş ve diğer askerlerden ayrılabilmeye başlamıştır. Böylelikle profesyonelliğe doğru ilk adım atılmış olundu. Yeni bir genelge ile 1775'te Maréchaussée teşkilatının görev ve sorumlulukları daha da belirgin tanımlanmıştır. Bunlardan bazıları şöyleydi,⁸

- Kırsaldaki yolların güvenliği
- Pazar alanlarının güvenliği
- Toplantı ve panayırın güvenliği
- Gerekğinde tutuklama
- Devlet memurlarına Eskort görevi
- Askeri sevkiyatın güvenliği
- Kırsal bölgelerdeki yargı ve görevlilerinin güvenliğini sağlamak

Fransa'nın oluşturmuş olduğu bu güvenlik sistemi dönemin Avrupa'sında ilk ve en modern olanıydı. Böyle bir sistem daha önceleri mevcut değildi. 17. ve 18. yüzyıllarda Fransa nüfusunun büyük çoğunluğu halen kırsal alanlarda yaşamaktaydı. Aynı dönemde şehirleşme altın çağlarını yaşamış olsa bile kırsal alanlardaki nüfus yoğunluğu halen devam etmekteydi. Şehirlerdeki güvenlikten Polis teşkilatı sorumluydu ama kırsalda o döneme kadar ayrı bir güvenlik teşkilatı oluşturulmamıştı. Avrupa'nın geneline baktığımızda Fransa'nın kırsal

⁵ Hannes Wimmer, *Evolution der Politik*, WUV Verlag, Wien 1996, s.350.

⁶ Clive Emsley, *Gendarmes and the State in Nineteenth-Century Europe*, Oxford University Press, Oxford 1999, s.16.

⁷ Clive Emsley, *Gendarmes and the State in Nineteenth-Century Europe*, Oxford University Press, Oxford 1999, s.21.

⁸ Clive Emsley, *Gendarmes and the State in Nineteenth-Century Europe*, Oxford University Press, Oxford 1999, s.27.

bölgeler için oluşturmuş olduğu bu güvenlik teşkilatının bir benzerini dahi görmek mümkün değildir. Maréchaussée teşkilatı kırsal alanda güvenliği sağlıyordu hem de devletin her zaman hazır bulunan bir temsilcisi görevini üstlenmişti.⁹

Fransa ihtilali ülkede bir kaç yıl için büyük karışıklıklara ve otoritenin kaybına yol açmıştı. Napolyon Bonapart iktidara geldiğinde güvenlik güçlerinde de bazı değişikliklere gidilmesini emredecekti. Maréchaussée teşkilatı ihtilal dönemindeki kral 16. Louis tarafında aktif rol almasından dolayı ve ayrıca rüşvetin yine yaygınlaşmasıyla halk nezdinde iyice kötü şöhret sahibi olmuştu. Durumu bilen Napolyon, Maréchaussée teşkilatında değişiklikler yapılması gerektiğini fark etmişti. Napolyon kısa ve öz bir hamle ile Maréchaussée teşkilatının adını Jandarma olarak değiştirdi. Napolyon tarafından yapılan bu hamleye kadar Jandarma teşkilatı ordunun kralını korumak ile görevli özel birimdi. İhtilal döneminde ise halk ile karşı karşıya gelip kötü bir imaj ortaya çıkarmamıştı. Rüşvet ve yolsuzluklar ile adı hiç anılmamıştı. Bu yüzden Napolyon halk nezdinde oldukça iyi bir imaja sahip olan Jandarma teşkilatının adını, rüşvet ve yolsuzluklar ile adı anılan Maréchaussée teşkilatına vererek çok iyi bir hamle yapmış oldu.

Jandarma teşkilatı, Fransa topraklarında hakim olan kaotik düzensiz ortama son verip kurulmuş olan Fransa Cumhuriyeti'nin düzenini tekrar tahsis etmekle görevlendirilmişti. Ülkede ihtilalden sonra süren kaotik ortam ülke ekonomisine de çok büyük darbe vurmuştu. Napolyon yapacağı seferler için de ayrıca kaynak bulmak zorunda idi. Ekonominin tekrar canlanabilmesi için ülkede hüküm süren karmaşanın sona ermesi gerekiyordu. Düzenin tekrar tahsis edilmesinde Jandarma teşkilatına büyük iş düşmüştü. Jandarmanın sağlamış olduğu güvenli ortam ekonominin düzelmesine de önemli katkıda bulunmuştur. Kısa bir dönem sonra Fransa tekrar İngiltere ile beraber dönemin süper güçleri arasına girmeyi başarabilmişti.

Sağlanmış olan güvenli ortam ve beraberinde gelen ekonomik düzenle Napolyon'un kendisine ve ordusuna olan güveni artmıştı. Çıktığı seferlerle kısa zaman içerisinde Avrupa'nın birçok devletini istila edip hükümlanlığı altına almayı başarmıştı. Napolyon elde ettiği başarılarla fethettiği devletlerde hükümlanlığının devamını sağlamak istiyordu. Bu yüzden Jandarma teşkilatı sistemini fethettiği ülkelerde de kurma yoluna girişti. İşleyen bir güvenlik sistemi aynı zamanda hükümlanlığını tahsis etmek ve güvenliği sağlamak için önemli bir görev üstleniyordu.

O dönemlerde Avusturya İmparatorluğu toprakları içerisinde yer alan Lombardai ve Venedik'te de Napolyon, Jandarma teşkilat sistemini hayata geçirmişti. Napolyon'un bu bölgelerdeki hükümlanlığı süresince de Jandarma sistemi buralara iyice yerleşmiş oldu. Napolyon'un bu toprakları tekrar Avusturya İmparatorluğu'na kaybetmesinden sonra da Avusturyalılar tarafından Fransız Jandarma güvenlik sisteminde her hangi bir yapısal değişiklik yapılmadı ve aynı şekilde devam ettirildi. Aynı şekilde Napolyon tarafından fethedilen Avrupa'nın diğer ülkelerinde de Jandarma teşkilat sistemi ihraç edilmiş olundu. Ne kadar fransız istilası zamanla püskürtülmüş ise de güvenliği koruyup tahsis etmek için kurulmuş olan Jandarma sistemi örnek alınarak uygulandı. Kısacası Napolyon'un Avrupa'daki yayılmacı savaşları aynı zamanda Jandarma sisteminin Avrupa kıtasında yerleşmesine vesile oldu.

⁹ Clive Emsley, *Gendarmes and the State in Nineteenth-Century Europe*, Oxford University Press, Oxford 1999, s.28.

Avusturya İmparatorluğu

Jandarma teşkilat sisteminin Osmanlı İmparatorluğuna nasıl ulaştığına geçmeden önce Avusturya İmparatorluğuna bir göz atalım. Avusturya İmparatorluğu Jandarma teşkilat sistemini istila yolu ile tanımış ve Fransız istilasına son verdikten sonra ise olumlu tecrübelerden dolayı aynı sistemi uygulamaya devam etmiştir. Avusturya’da istila yolu ile uygulamaya konulan bu sistem Osmanlı’da ise çok daha farklı bir şekilde olacaktı.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Napolyon iktidara geldikten ve ülkedeki karmaşaya son verdikten sonra ekonomiyi de canlandırmış ve yayılcı savaflarına başlamıştır. Napolyon’un ilk kurbanlarından biri Avusturya İmparatorluğu olacaktı. Napolyon o dönemde Avusturya topraklarına dahil olan Lombardai’i istila edip topraklarına dahil etti. Güvenliğin tahsisi ve aynı zamanda da ordusuna koruyucu olsun diye Jandarma teşkilatını bu bölgede uygulamaya geçirdi. Bir kaç yıl sonra aynı şekilde Avusturya ordularını mağlup ederek Venedik’i topraklarına dahil etti ve burada da jandarma sistemini hayata geçirdi.

18. yüzyılda Kraliçe Maria Theresia, Avusturya İmparatorluğu’nda işleyen bir yönetim sistemi hayata geçirdi. Kendi zamanında başkent Viyana’nın güvenliğinden sorumlu olan „Stadtguardia“ teşkilatı reforme edildi. Kraliçe Maria Theresia’nın oğlu olan II. Joseph döneminde Stadtguardia tekrar reforme edildi ve adı da „Polizei“ olarak değiştirildi. Avusturya’da da Avrupa’nın diğer devletlerinde olduğu gibi kırsal alanda güvenliği feodal sistemin beyleri sağlıyordu. 1848’teki ihtilal teşebbüsüne kadar bu sistemde her hangi bir değişiklik olmayacaktı. Napolyon’un, Lombardai bölgesinde başarılı bir şekilde hayata geçirmiş olduğu Fransız Jandarma sistemi, ihtilal teşebbüsünden sonra örnek alınıp İmparatorluğun diğer bölgelerinde de hayata geçirilecekti. Kayzer I. Franz Joseph tarafından 1849’da bir genelge ile Jandarmanın kurulmasına başlanacaktı.¹⁰

Lombardai ve Venedik’te Fransızlar tarafından kurulan Jandarma sistemi, Napolyon döneminde sadece Fransızlardan oluşuyordu. Gerçi yerliler de Jandarma teşkilatına girebiliyorlardı ama üniformalarını kendileri almaları gerekiyordu ve ücretlerinin de daha az olmasını kabul etmek zorundaydılar.¹¹

Avusturya İmparatorluğunda Kayzer I. Ferdinand liderlik zaafları gösterdiği için dönemin Şansölyesi Prens Metternich bütün siyasi gücü kendisinde toplamıştı. Mutlak hakimiyetçi olan ve baskıcı siyaseti ile halkı yıldırma bir süre başaran Metternich, bu dönemde Kayzer’den daha fazla zikredilmektedir. Devletin kurumları Metternich’e göre tebayı yıldırma ve kendi menfaati doğrultusunda kullanmak için bir araç haline gelmişti. Şartların bu denli ağır olması 1848’te Avusturya tarihinde Mart devrimi diye adlandırılan ihtilale sebep olmuştur. Böyle olmasında tabii ki sosyal şartlarında uygun olmasının payı oldukça fazladır.

1848’deki Mart devriminden hemen sonra hükümdar olan I. Franz Joseph imparatorluğun bu durumunu gördüğünden; Jandarma teşkilatının ülkenin bütün bölgelerinde kurulmasına emir vermiştir.¹² Jandarma sisteminin ülkede şekil alması bir kaç yıl sürecek ve Freiherr Johann Kempen von Fichtenstamm döneminde gerçekleştirilecekti. Gerekli personel

¹⁰ Leopald Kepler, *Die Gendarmerie in Österreich*, Innenministerium, Manz Verlag, Wien 1989, s.7.

¹¹ Hermann Hinterstoisser, Peter Jung, *Geschichte der Gendarmerie in Österreich-Ungarn*, Wien 2000, s.17.

¹² Leopald Kepler, *Die Gendarmerie in Österreich*, Innenministerium, Manz Verlag, Wien 1989, s.9.

ise ordunun gönüllülerinden karşılanacaktı. Gönüllüler arasında uygun olanlar seçiliyordu, diğerleri ise ordudaki görevlerine geri dönüyorlardı.¹³

Jandarma teşkilatının kurulması için dönemin hükümdarı Kayzer I. Franz Joseph genelge yayınlamıştır ama Jandarma teşkilatının hukuki alt yapısını 1850'de yürürlüğe giren Jandarma Kanunu oluşturuyordu. Jandarma Kanununun sorumluluk ve yükümlülükleri ile ilgili maddeler şöyledir;¹⁴

- Jandarma teşkilatı ordunun bir parçasıdır ve askeri yargıya tabidir
- Jandarma teşkilatı ister askeri kurumlardan isterse sivil kurumlardan olsun sadece yazılı emirlere itaat eder

Anlaşılabileceği üzere Avusturya İmparatorluğu'nda Jandarma teşkilatı en başından beri askeriye'nin bir parçasıydı. İkisi de aynı silahlara sahiptiler ve temel eğitimlerini askeri birimlerde alıyorlardı. Jandarma teşkilatının yönetimi ise 1859'da yürürlüğe giren genelge ile kesin olarak tanımlanmıştır. Buna göre Jandarma teşkilatı askeriye'nin bir birimi olmakla beraber disiplin açısından askeri komandoya, görev ve ekonomik açıdan ise dahiliye Nazırlığına bağlıydı.¹⁵ Avusturya-Macaristan İmparatorluğu döneminde Jandarma teşkilatı imparatorluğun iki bölümünde de ayrı ayrı kurulmuştu. Yönetimdeki bu dualist yaklaşım I. Dünya savaşı'ndan sonra imparatorluktan Cumhuriyete geçilmesi ile değişecekti. Jandarma teşkilatı, Cumhuriyet döneminden sonra kırsal bölgelerden sorumlu özel bir güvenlik teşkilatına dönüştürüldü ve İçişleri Bakanlığı'na bağlandı.

Avusturya İmparatorluğu bölümünde Bosna-Hersek bölgesinden bahsetmeden edemeyeceğiz. Bosna-Hersek 1878 Berlin Kongresinde Manda olarak Avusturya-Macaristan'a bağlanmıştı. Batılı süper güçler tarafından Osmanlı'dan koparılan bu topraklar, güç dengesi bozulmasını diye Avusturya-Macaristan tarafından da topraklarına dahil edilmesi istenmiyordu. Bu yüzden Manda gibi geçici bir çözümle bu ülkeye idaresi verildi. Ayrıca avusturyalılar Osmanlı ile olan iyi ilişkilerini de ilhak ile tehlikeye atmak istemiyorlardı. Bundan dolayı Bosna-Hersek'teki güvenlik teşkilatının kurulmasında özel çaba sarf etmek zorundaydılar. Jandarma teşkilatı, Bosna-Hersek'te İçişleri Bakanlığı'na bağlamaktansa Maliye Bakanlığı'na bağlanmayı tercih etti. Tarihte ender rastlanan durumlardan birisi; güvenlik teşkilatının maliyeye bağlanması ile gerçekleştirilmiş oldu. Durumun böyle olması, Jandarmanın görevini layığı ile yerine getiremediği anlamına gelmiyordu tabii ki.¹⁶

Birinci Dünya Savaşı'nda Jandarma teşkilatının görevlerine yeni sorumluluklar dahil edilmişti. Teşkilatın sınır güvenliğinin sağlanmasına yönelik görevine ek olarak, Birinci Dünya Savaşı'nda düşman ile cephelelerde karşı karşıya kalması dolayısıyla savaşta aktif rol oynama sorumluluğu verilmiştir. Bunların yanı sıra düşmanın casusluk hareketlerini engelleme, cephelelerin mühimmatını sağlama ve askeri inzibat sorumlulukları da eklenmişti. Böylelikle

¹³ Leopold Kepler, *Die Gendarmerie in Österreich 1849-1974*, Leykam Verlag, Graz 1974, s.82.

¹⁴ Leopold Kepler, *Die Gendarmerie in Österreich 1849-1974*, Leykam Verlag, Graz 1974, s.86.

¹⁵ Franz Hesztera, *Die Kommand Strukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993*, Leiro Verlag, Wien 1994, s.12.

¹⁶ Leopold Kepler, *Die Gendarmerie in Österreich 1849-1974*, Leykam Verlag, Graz 1974, s. 30.

Jandarma teşkilatının görevlerine Birinci Dünya Savaşı süresince yeni ve ağır sorumluluklar ilave edilmişti.¹⁷

Osmanlı İmparatorluğu

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Osmanlı İmparatorluğu 16. yüzyıla kadar olan askeri başarılarından dolayı kendisinden o kadar emindi ki dünyada olan gelişmeleri takip etme ihtiyacı duymuyordu, ta ki Napolyon'un Osmanlı ordularını mağlup edip Mısır'ı işgal etmesine kadar. Mısır'ın işgali ve Fransız ordularının Filistin topraklarına kadar ilerlemesi Osmanlı'ya, Avrupa devletlerine karşı ekonomik, askeri ve siyasi açıdan geri kalmış olduğunu farkettiler. Bundan sonra yapılan yenilikler ve değişiklikler Osmanlı'nın yönetim anlayışından sosyal hayatına kadar yansiyacaktı.

Sultan II. Mahmut tarafından gerçekleştirilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı'da büyük değişikliklere başlanacaktı. Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı topraklarında güvenlikten yeniçeriler sorumluydu. Görev ve sorumlulukların dağılımında karar mekanizması padişah ve vezirlerindeydi. İç güvenliğin sağlanması için öncelikle tecrübeli askerlerden faydalanılıyordu. Kırsal alanlarda Tanzimat Dönemi'ne kadar Avrupa'daki feodal sistemin benzeri olan tımar sistemi hakim idi. Buna göre verilen topraklara karşı beyler ve ağalar ihtiyaç durumunda atlı asker (sipahi) göndermek zorundaydılar.

Tanzimat ile beraber Osmanlı hukuk sisteminde de önemli değişiklikler olmuştur. Dini eğitimden geçmiş olan kadılar artık görev yapmayacaklardı. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinin hukukları örnek alınıp adapte edilerek uygulanmaya konulmuştu. Ticaret Hukuku oluşturulmasında Fransa ticaret hukuku örnek alınmıştı. Tanzimat döneminin ilerleyen aşımında oluşturulmuş olan Kanun-i Esasi Osmanlı'nın batı tarzında ilk anayasası sayılır.

Napolyon'un Mısır'ı istilası ile Tanzimat'ın ilanı arasındaki zaman diliminde Osmanlı İmparatorluğunda çeşitli milletler bağımsızlık teşebbüslerinde bulunacaklardı. Balkanlarda Sırlar 1805-1815 yılları arasında çeşitli ayaklanmalar ile kendileri için önemli imtiyazlar elde etmişlerdi. Sonraki yıllarda, 1821-1829 yılları arasında, yunanlılar ayaklanarak avrupalı güçlerin de desteğiyle bağımsızlıklarını ilan ettiler. Osmanlı'daki çeşitli etnik gruplarının ayaklanma ve bağımsızlık teşebbüsleri, Osmanlı'yı Avrupalılar ile karşı karşıya getirmişti. Avrupa'da bu dönemde *Die Orientalische Frage-The Eastern Question* yani doğu sorunu tanımı ortaya atılmıştır. Osmanlı'nın zayıf düşmüş olması İmparatorluğun geleceği ve Avrupalılar arasında nasıl paylaşılacağı artık alenen tartışılır olmuştu. Osmanlı'nın 1828-29 Rus savaşını kaybetmesi yunanlıların işine yaradı ve Osmanlı'nın almış olduğu bu mağlubiyetten dolayı Yunanistan'ın bağımsızlığını kabullenmek zorunda olmasında ayrıca bir öneme haiz olmuştur. Aynı zamanda da Sırların imtiyazlı durumlarını da kabullenip sindirmek zorunda kaldılar.¹⁸

Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan ettiği 1829 yılında Topkapı Sarayı bahçelerinden biri olan Gülhane'de Tanzimat Fermanı okundu. Tanzimat Fermanı'nın okunması ile Tanzimat dönemi başlamış oldu. Bu dönemde Osmanlı toplumsal yapısını ve idari şeklini değiştirecek birçok reform başlatıldı. Vergi, hukuk, yönetim ve güvenlik alanlarında önemli değişikliklerin

¹⁷ Leopold Kepler, *Die Gendarmerie in Österreich 1849-1974*, Leykam Verlag, Graz 1974, s. 92-93.

¹⁸ Halil İnalçık, *Tanzimat*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012, s. 48.

başlangıcı olarak Tanzimat dönemini sayabiliriz. Tanzimat dönemine kadar Osmanlı millet sisteminde her millet kendi içi hukuk sistemini oluşturup cemaat içi hukuki duruma göre yargılanabiliyorlardı. Bundan böyle hukuk karşısında herkes eşit sayılacaktı. Avrupa'da başlamış olan moderniteyi böylelikle Osmanlı topraklarına taşıma teşebbüsü başlamış oldu.

Reformları başlatmak Sultan II. Mahmut için düşündüğü kadar kolay olmamıştır. Kendisinden önceki dönemlerde de bazı yenilikler yapılmak istenmiştir ama Yeniçeri Ocağının karşı koyması ile bu reformlar başlamadan bitmiştir. Aynı hataya düşmemek için Sultan II. Mahmut, Yeniçeri Ocağının bertaraf edilmesi gerektiğine inanıyordu.

Yeniçeri Ocağının, III. Selim ve IV. Mustafa dönemlerinde de yenilenmesi, yukarıda bahsettiğimiz gibi düşünülmüştü ama başarısız sonuçlar alınmıştı. Bu denemelerden II. Mahmut gerekli dersleri çıkarmış olacak ki ilk reform hamlesini Yeniçeri ocağını ortadan kaldırmakla başlatacağı. Böylelikle de askeri kanattaki reformları da başlatmış olacaktı. Yeniçeri ocağı padişahın amacına ulaşmaması için büyük çaba sarf etti ama güç kullanarak bu teşkilatın kaldırılmasında II. Mahmut başarılı oldu. Vaka-i Hayriye olarak adlandırılan Yeniçeri Ocağının lağv edilmesi, şayet gerçekleştirilmemiş olunsaydı, Tanzimat Dönemi'nin de başlaması mümkün olmayacaktı.¹⁹

Yeniçeri ocağının kurulması Osmanlı dönemin ilk yıllarına denk gelmektedir. Girişilen savaşlar ve yapılan akınlardan geri kalan yetim çocuklar, Dersaadete getirilerek özel eğitime tabi tutularak Osmanlı ordusu için yetiştiriliyordu. Özellikle belirtilmesi gereken bir husus ise getirilen bu çocukların genellikle Hıristiyan ailelerin çocukları olmasıdır. Toplama (devşirme) sistemi ile ordu için kaynak sağlanıyordu. Sultan II. Mahmut'un yayınlamış olduğu bir Ferman ile daha önceleri de uygulanan devşirme sistemi resmileştirilmiştir.²⁰

Yeniçeri Ocağının kuruluşu ise I. Murad dönemine, 1363 yılına kadar geri gitmektedir. Padişahın korunması ve otoritesinin sağlanmasında çok önemli görevler üstlenmiş olan Yeniçeri teşkilatı aynı zamanda Avrupa'nın ilk durağan ve profesyonel ordusu sayılabilir.²¹

Uzun yıllar Osmanlıya hizmet etmiş Yeniçeri ocağının lağv edilmesinin sebebi sadece avrupalı bir ordu yapısı oluşturmak değildi. Özellikle son yıllarda oluşmuş olan kötü şöhreti ve yapılacak olan reformlara sürekli karşı geliyor olmaları, yeniçerilerin padişahlar ve halk nezdinde istenmez kategorisine yerleşmesine sebep olmuştur. Tarihlerinde ayaklanmalar, kelle istemeler ve padişahları tahttan indirme gibi vukuatlar bulunan bu teşkilat, zamanla esnaf ve zanaatçı olarak faaliyet göstermeye başlamıştı. Diğer olumsuz şöhretleri ise rüşvet ile işgal etmeleriydi. Zamanla bütün bu menfi özelliklere sahip olan Yeniçeri Ocağı, elinde çok büyük bir güç bulunduyordu.²²

Tanzimat dönemine kadar şehirler ve kırsal kesimler için ayrı bir güvenlik teşkilatı oluşturulmamıştı. Şehirlerin, özellikle İstanbul'un güvenliğinden yeniçeriler sorumluydu. Kırsal kesimlerde ise ticari yolların güvenliğini Derbent teşkilatı sağlıyordu. Farsça asıllı olan Derbent kelimesi; geçit ve sınırdaki bulunan kale anlamına gelmektedir. Derbentler belli

¹⁹ Murat Belge, *Militarist Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 541.

²⁰ İsmail Hakkı Uzuncarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1984, s. 17.

²¹ İsmail Hakkı Uzuncarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1984, s. 47.

²² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s.7.

aralıklarla, özellikle dağlık bölgelerde ve geçitlerde konuşlandırılmıştı. Görevleri ise ticari yolların ve yollardaki yolcuların güvenliğini sağlamaktı.²³

Yeniçeri ocağının düşmüş olduğu bu durum, Sultan II. Mahmut için bu teşkilatın artık vazifesini bitirmiş ve yerine yeni teşkilatlar kurulması için önemli sebepler teşkil ediyordu. Yeniçerilerin lağv edilmesiyle yerine *Asakir-i Mansure-i Muhammediye*²⁴ adlı teşkilat kuruldu. Kurulmasıyla beraber şehirlerin güvenliği için de sorumlu olan teşkilat oldular. Bir kaç yıl sonra İstanbul'da şehrin güvenliğinden sorumlu özel güvenlik birimi oluşturuldu. Bu teşkilatın kurulmasında Avrupa'nın başkentlerindeki sistemler incelendikten sonra örnek olarak Fransız sisteminde karar kılındı. İstanbul'un güvenliğini 1845 yılına kadar askeriyeğe bağlı özel birimler sağlıyordu. Tanzimat'ın ilanı ile başlayan değişim süreci geçen seneler zarfında şehir güvenliğinde de değişikliklere sebep olmuştu. Asıl yenilik 1845 *Polis Nizamnamesi*'nin yayınlanması ve şehir güvenliğinden sorumlu Polis teşkilatının kurulması olmuştur.²⁵

Tanzimat ile başlayan reformlar sürecinde güvenlik teşkilatlarında Fransız sisteminin etkisi aşikar bir şekilde göze çarpmaktadır. Aynı etkiyi Polis teşkilatında da görebiliyoruz. Fransız sisteminin etkisi 19. yüzyılın sonlarına doğru yerini Prusya'ya bırakacaktır. Sebep olarak Fransa'nın 1870'te Almanya'ya karşı girişmiş olduğu savaştan mağlup olarak çıkmasını gösterebiliriz. Bu savaş, Osmanlı nezdinde gelişen Alman sisteminin Fransızlardan daha başarılı olduğunun düşünülmesine vesile olacaktır.

İstanbul Polis teşkilatının kurulma aşamasında Avrupa'nın birçok şehrinin Polis teşkilatları yerinde incelenip ona göre karar verilmiştir. Fransız, daha doğrusu Paris polis teşkilatı sistemi yönünde karar verilmesinin sebeplerinden birisi; o dönemde Fransa'nın Osmanlı üzerindeki etkisidir.

Tanzimat döneminde Osmanlı'da kültürden devlet yönetimine kadar Fransa örnek alınmaya başlanmıştı. Paris sistemi ile beraber Londra Polis sistemi kıyaslanırken, Paris modeli için karar verilmesinin diğer önemli bir nedeni ise o dönemde Paris modelinin en modern sistem olarak bilinmesiydi. Fransız modeli merkezîyetçi olmasına karşın İngiliz modeli tam tersi özellikler taşıyordu. Adem-i merkezîyetçiliğin Osmanlıya uygun olmadığını düşünenlerin görüşü ağır bastığı için Paris modelinden yana karar verildiğini söylemekte fayda buluyoruz. İngiltere Polis teşkilatının özellikleri, silahlı taşımaları ve otoriter olmayan stilleri, kırsal alanlarda *county police* adı ile yine Polis teşkilatına bağlı olmaları karar verme aşamasında aleyhine işlemiştir. Fransız sistemi ise otoriter ve silah taşıyan polislerden oluşuyordu. Kırsal bölgelerde ise orduya bağlı özel birimlerden oluşan güvenlik sistemi güvenliğin sağlanmasından sorumluydu. Tüm bu özelliklerinden dolayı Osmanlı yetkilileri için Fransız modeli daha cazip hale gelmişti.²⁶

Polis teşkilat sistemindeki Fransız modelinden yana karar verilmesi aynı zamanda kırsal alanlar için de Fransa'da olduğu gibi özel bir teşkilatın tahsisi için karar verilmesine

²³ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987, s. 35.

²⁴ Abdülkadir Özcan, "Osmanlı İstanbul'unda Kolluk Hizmetleri ve Modern Anlamda ilk Karakol Teşkilatının Kurulması", XIII. Türk Tarih Kongresi, C. III. Ks. III, Ankara, 1999, s. 5.

²⁵ Noëmi Levy, Polislikle ilgili Bilgilerin Dolaşım Tarzları, *Jandarma ve Polis*, Noëmi Levy, Nadir Özbek ve Alexandre Toumarkine, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009, s. 146.

²⁶

sebepe oldu. Polis Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesi ile beraber 1846'dan sonra kırsal alanların güvenliğinden *Zaptiye* teşkilatı sorumlu olmuştu. *Zaptiye* teşkilatının sorumluluk alanları Anadolu, Rumeli ve taşralardı. Kuruluşunun ilk yıllarında *Zaptiye* teşkilatı *Zaptiye Müşirliğine* bağlıydı, zamanla bu görev Adliye Nazırlığına bağlandı. Daha önceki örneklerden biri olan Bosna-Hersek'te gördüğümüz gibi içişlerine değil de başka bir nazırlığa bağlanması kendine has bir durum ortaya çıkarmıştır.²⁷

Zaptiye teşkilatı öncelikle Dersaadet ve civarında kurulmuştu. Zamanla Balkanlar, Anadolu ve imparatorluğun diğer bölgelerinde de faaliyet göstermeye başlamıştı. Görev alanları öncelikle;²⁸

- Suçluların takibi ve yakalanması
- Mahkumların tetkiki
- Mahkum sevkياتının organizesi
- Cezaevleri idaresi
- Devriye ve Karakol görevleri
- Ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması
- İtfaiye görevi
- Posta sevkياتının güvenliği

Zaptiye Müşirliğinin 1846 ile 1879 yılları arasında, yani teşkilatın yeni bir değişiklik geçirmesine kadar olan döneme, *Zaptiye Müşirliği Dönemi* de denmektedir. Polis teşkilatının Seraskerliğe bağlı olması, askerlerin asıl görevlerinden uzaklaşıp görevlerini aksattığına sebep olduğu düşünüldüğü için ayrı bir birim kurulmuştur. Kurulan bu *Zaptiye Müşirliği* Seraskere değil, *Zaptiye Meclisine* bağlıydı. Bir sonraki değişiklik 1879 yılında yapıldı ve bu değişiklikten sonra kırsal alan ve şehirler güvenlik sistemleri bir daha birleşmemek üzere ayrılmış oldu. Yapılan bu değişiklikte *Zaptiye*'ye tamamen Fransız modeli örnek alınarak *Jandarma* adı verildi. Böylelikle Polis ve Jandarma arasındaki görev dağılımı son halini almış oldu.²⁹ Napolyon'un da daha öncesinde yaptığı gibi kırsal alandan sorumlu teşkilatın adı Jandarma olarak değiştirildi.

Diğer alanlarda da olduğu gibi Jandarmada da, Fransa'daki Jandarma Genelgesi tercüme edilip Osmanlı İmparatorluğu'na adapte edildi. Aynı zamanda Jandarma teşkilatının yetki ve görevleri tanımlandı. İmparatorluğun her tarafından Jandarma teşkilatının kurulması zamanla devam etti, sadece Makedonya'da durum biraz farklıydı. O dönemlerde Makedonya, Hıristiyan nüfusundan dolayı Avrupa devletlerinin garantörlüğü ve koruması altındaydı. Sultan II. Abdülhamit bu devletlerin baskısına boyun eğmek zorunda kalarak Makedonya'da

²⁷ *Askeri Araştırmalar Dergisi*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.7.

²⁸ Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta*, Kanaat Basımevi, Ankara 1947, s.100.

²⁹ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908)*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, C. III, Kısım V, Ankara, 1978, s. 252.

Jandarma teşkilatının Avrupalı subaylar tarafından denetim edilmesini kabul etmek zorunda kalmıştı. Bu subayların Almanyalı olmasını ise Sultan II. Abdülhamit kabul ettirebilmiştir.³⁰

O dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda, Fransız hayranlığı ve etkisinin boyutlarını anlayabilmek için başka bir örnek vermek gerekirse; 1904'te Selanik'te kurulan Jandarma Subay okulunu gösterebiliriz. Kuruluş aşamasında Fransız subayların yardımı her alanda seve seve kabul edildi. Selanik Jandarma Subay Okulu 1913 yılında İstanbul'a taşındı ve beş yeni bölüm ilave edilerek genişletildi.³¹

Gelişen Alman ekonomisi ve pazar arayış çabaları, Prusya kralının Osmanlıya ayrı bir ilgi göstermesine sebep olmuştur. Alman ordularının, Fransız ordusuna karşı yapılan savaşlarda üstünlük sağlaması ve tabii ki denge politikaları yüzünden Sultan'ın Almanya ile sıkı dostluklar kurmasına yardımcı olmuştur. Bu yüzden Sultan II. Abdülhamit Makedonya'da Avrupalı subayların Jandarmayı denetleme yetkisinin Alman subaylara verilmesini tercih etmiştir ve bu yönde çaba göstermiştir. Alman ordularının meşhur Prusya disiplinine sahip olmaları ve gelişen alman askeri sisteminin Osmanlı nezdinde üstünlük kazanması ise ayrı bir yer teşkil etmektedir. Almanlar için de gelişen sanayilerine pazar arayışı ve endüstrinin hammadde ihtiyacının karşılanmasında, Osmanlı topraklarına özel bir önem verilmesine sebep olmuştur. Sonraları Osmanlı ve Almanya ortaklığı her alanda geliştirildi. Böylelikle Osmanlı ordusu üzerindeki fransız etkisi azalmaya başlamış ve bunun yerine ise alman etkisi yerini almıştır.³²

Almanların Jandarma sistemindeki tecrübesizlikleri, Sultan'ın zamanla tekrar Fransa'ya yönelmesine sebep olmuştur. Fransız General Baumann 1908'de Jandarma teşkilatının reforme edilmesi ile görevlendirildi ve bu görevi de I. Dünya Savaşına kadar devam ettirdi.³³

Birinci Dünya savaşı öncesinde seferberlik kararı ile birlikte Jandarma; seyyar ve sabit birlikler diye ikiye bölündü. Seyyar birlikler cephelerde aktif rol üstlenmişlerdi. Sabit birlikler ise halen iç güvenlikten sorumluydular. Savaş ile beraber üstlenen yeni sorumluluklardan bir diğeri ise tren yollarının güvenliği ve askeri sevkiyatın korunmasıydı. Sabit ve seyyar birlikler bu görevlerini dönüşümlü olarak yerine getiriyorlardı.³⁴

Jandarma teşkilatının cephelerde aktif olarak savaşa katılması zamanla sayılarının azalmasına sebep oluyordu. Sayılarının azalması ise iç güvenliğin sağlanması için jandarmanın yapması gerekenleri yerine getirememesine sebep olmuştur ve bundan dolayı Anadolu'da eşkiyalık faaliyetleri artmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu müttefikleri, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile beraber I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılmıştır. Üç kıtaya yayılan ve değişik etnik grupları bünyesinde barındıran imparatorluk yerine Anadolu ve Doğu-Trakya toprakları ile kısıtlı Türkiye Cumhuriyeti kuruldu.

³⁰ Murat Belge, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1268.

³¹ Nurettin Akman, *Yönetimde İç Güvenlik ve Jandarma*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara 1991, s. 64.

³² İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfusu*, Alkum Yayınları, İstanbul 2006, s.119.

³³ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfusu*, Alkum Yayınları, İstanbul 2006, s.119.

³⁴ Hüseyin Işık, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, Ankara 1999, s. 1.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra Avusturya Jandarmasının tecrübelerinden faydalanmak için bu ülkeden Jandarma subayları Türkiye'ye davet edilmiştir. O dönemlerde Avusturya Jandarma teşkilatının diğer ülkelerin Jandarma teşkilatlarından daha ciddiye alındığını ve hatta Almanya'nın bile bu kadar ciddiye alınmadığını iddia edebiliriz.³⁵

Jandarma teşkilatı Cumhuriyet döneminde de Osmanlı'daki faaliyetlerine devam etmiştir. Bağlı bulunduğu kurum ise bundan sonra Genelkurmay Başkanlığı olmuştur. Bundan böyle Jandarma teşkilatı Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda olduğu gibi trial bir sisteme tabi olacaktı. Buna göre Jandarma teşkilatı; teşkilat olarak Genelkurmay Başkanlığına, idari açıdan İçişleri Bakanlığına ve resmi olarak ise Savunma Bakanlığına bağlanmıştır. Bu trial yönetim şekli Jandarma teşkilatında halen devam etmektedir.

Sonuç

Jandarma teşkilatının Osmanlı İmparatorluğunda kuruluş aşamasını anlayabilmek için menşei olan Fransa'daki tarihsel süreci bilmeden mümkün olmayacağını düşünüyoruz. Fransız Jandarma teşkilatı sisteminin Avrupa'nın diğer devletlerine nasıl yayıldığını anlayabilmek içinde Avusturya yerinde bir örnek teşkil etmektedir.

Avusturya İmparatorluğundaki ve sonrasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğundaki gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu ile paralel ilerlemektedir de diyebiliriz. Her iki İmparatorluk da tarihsel gelişmelerinde sadece Jandarma teşkilatlarının kurulmasında paralellik arz etmiyor. Bu iki imparatorluğun kuruluşu ve ulus devlete geçiş süreci de hem zaman olarak hemde şekil olarak birbirlerine benzerlikler göstermektedir. Yönetim şekillerini de bu benzerliklere dahil edebiliriz. Her iki imparatorluk da 13. yüzyılda kurulmuş ve I. Dünya Savaşı ile tarih sayfalarından silinmişlerdir.

Jandarma güvenlik teşkilatı kurulmasında Fransız sistemi her iki devlet içinde esinlenen kaynak olmuştur. Avusturya İmparatorluğunda teşkilatın kurulması Napolyon'un Avusturya topraklarını işgal edip kendi güvenlik sistemi olan Jandarma teşkilatını kurması ile vücut bulmuştur. İşgalin sona ermesinden sonra aynı sistem avusturyalılar tarafından tekrar hayata geçirilmiştir. Böyle olmasındaki en önemli etken ise işgal dönemindeki olumlu tecrübelerden kaynaklanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunda ise; Fransız işgali ile beraber ve sonrasında kurulmuş olan Jandarma sistemi tecrübesi yoktu. Tanzimat Fermanı ile başlayan reformlar sürecinde güvenlik sistemi ihtiyacından kaynaklandığı için yeni bir modele ihtiyaç vardı. Avrupa'daki mevcut sistemlerden kendisine en uygunu olduğunu düşündükleri Fransız sisteminden yana karar verip ülkede hayata geçirmeye başlanmıştır.

Karar verirken en etken sebeplerin başında Fransız sistemin merkeziyetçi yapısının olduğunu söyleyebiliriz. Alternatif model olan İngiliz sistemi Fransız sistemine göre daha ılımlı Adem merkeziyetçi olup Osmanlılar için yeterince otoriter sayılmıyordu ve bu sistemin kendi topraklarında asayiş sağlayacağına inanmamışlardı.

Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları Avrupa'daki modernleşme sürecine merkeziyetçi yönetim şekilleriyle karşı koyamamışlardı. Zamanla moderniteye ayak

³⁵ Leopold Kepler, *Die Gendarmerie in Österreich 1849-1974*, Leykam Verlag, Graz 1974, s.34.

uydurma ve yönetimden güvenlik alanlarına kadar değişiklikler yapıp modern devlet anlayışına uygun hale getirmeleri gerektiğini anlamışlardı.

Her iki imparatorluk da bu dönemlerde sanayi toplumundan ziyade tarım toplumu olarak tanımlanabilir. Bu yüzden kırsal alandaki nüfus şehirlerdeki nüfustan halen çok daha fazlaydı. Böyle olması ise devletin geniş kırsal alanlarda güvenliği sağlaması gerekliliğini gösteriyordu. Modernleşme süresinde güvenlik sorunu devletin tekeline geçmişti. Artık modern devlet, topraklarının her tarafında güvenliği sağlamak zorundaydı. Modernleşme süresinde şehirlerde güvenlik teşkilatları kurulmuştu ama şehirlere artan göç ile beraber kırsal alanlarda oluşan otorite boşluğunun devlet tarafından doldurması gerekiyordu.

Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasında bazı kaynaklarda Jandarma teşkilatları arasında çeşitli işbirliklerin olduğuna rastlayabiliyoruz ama bu işbirliklerin ne zaman ve ne şekilde olduğu ile ilgili detaylı bilgi maalesef bulamadık.

Fransa ise hem Osmanlı hem de Avusturya-Macaristan İmparatorluğundan modernleşme sürecine daha önce dahil olmuştu. Fransa Jandarma teşkilatını 18.yüzyıldan itibaren hayata geçirmişti. Yapılan isim değişikliği ve getirilen yeniliklerle bu Fransız sistemi, Avrupa'nın diğer ülkelerinden daha önce yürürlükteydi ve birçok ülkeye de örnek teşkil etti.

Dönemine göre çok ileri ve yeni bir güvenlik sistemi olan Fransa'nın Jandarma sistemini bazı ülkeler Napolyon'un yayılcı savaşları ile bazı ülkeler ise tamamen gönüllü olarak ithal ederek tanıyıp uygulamaya koydular. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, topraklarında bir süre hüküm süren Fransızların kurmuş oldukları Jandarma teşkilatını olduğu gibi kabullenip ülke geneline yaydılar. Osmanlı İmparatorluğu ise uygulamaya başladığı reformlar ile ülkesindeki mevcut bütün sistemlerin artık yeterli gelmediğini ve her açıdan gerisinde kaldığını düşündüğü Avrupa ülkelerinden ithal etmek ihtiyacını duyuyordu. Devletin sağlaması gerektiği güvenlik ihtiyacını da dönemin en modern olan ve kendisine uygun olduğunu düşündüğü Fransız modeli ile gidermeye düşüncüydü.

Tanzimat ile uygulanmaya başlayan modernleşme hareketleri ile devletin güvenlik teşkilatından biri olan Jandarma teşkilatında tamamen yeni bir yapılanmaya geçilmiştir. Avrupa devletlerinden de gördüğümüz gibi Osmanlı İmparatorluğu da modernleşme sürecinden nasibini almıştır. Modern devlet anlayışının ortaya çıkması ile beraber profesyonelleşmeye de başlayarak aynı zamanda merkezi yapılanmaya gidilmiştir.

Güvenlik teşkilatında yapılan bu değişiklikler modern devlet anlayışında devlet ve halk güvenliğinin ne kadar önemli olduğunun bir ispatı anlamına gelmektedir. Özellikle belirtilmesi gereken bir konu ise modern devlette erk'in devletin kendisinde bulunmasıdır. Daha önceleri olduğu gibi derebeylerinde ve diğer teşkilatlara dağılmış olan güç tekeli modern devlette tek elde yani devlette toplanmaya başlanmıştı. Aynı zamanda bu güç tekeli polis ile şehirlerde ve jandarma ile de en uca taşrada dahi varlığı ile gösterip hissettirebilmektedir. Bunları yaparken de devlet varlığını topraklarının her köşesinde halka hissettirebilmesi gerekliliğinin bilincine sahip olmasını kavradığını ifade edebiliriz.

Osmanlı İmparatorluğu'nun güvenlik teşkilatlarındaki modernleşme süreci imparatorluğun yıkılmasından sonra yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti tarafından aynı şekilde uygulanmaya koymuş ve devam ettirilmiştir. Tarihe yapmış olduğumuz bu kısa gezi ile modern devlette bireylerin güvenliğinin devletin kendisi tarafından tahsis edilmesinin ne kadar elzem olduğunu göstermeye çalıştık.

KAYNAKÇA

- Askeri Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara 2006.
- AKMAN, Nurettin, *Yönetimde İç Güvenlik ve Jandarma*, Genkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara 1991.
- ALYOT, Halim, *Türkiye'de Zabıta*, Kanaat Basımevi, Ankara 1947.
- EMSLEY, Clive, *Gendarmes and the State in Nineteenth-Century Europe*, Oxford University Press, Oxford 1999.
- BELGE, Murat, *Militarist Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011
- BELGE, Murat, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.
- HERMANN Hinterstoisser, Peter JUNG, *Geschichte der Gendarmerie in Österreich-Ungarn*, Wien 2000.
- HESZTERA, Franz, *Die Kommando Strukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993*, Leiro Verlag, Wien 1994.
- İNALCIK, Halil, *Tanzimat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- IŞIK, Hüseyin, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, Ankara 1999
- Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi: Cilt II*, Ankara 2002.
- KEPLER, Leopold, *Die Gendarmerie in Österreich*, Innenministerium, Manz Verlag, Wien 1989.
- KEPLER, Leopold, *Die Gendarmerie in Österreich 1849-1974*, Leykam Verlag, Graz 1974.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.
- LEVY, Noëmi; Özbek Nadir; Toumarkine Alexandre, *Jandarma ve Polis*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfusu*, Alkum Yayınları, İstanbul 2006.
- ÖZCAN, Abdulkadir, "Osmanlı İstanbulu'nda Kolluk Hizmetleri ve Modern Anlamda ilk Karakol Teşkilatının Kurulması", XIII. Türk Tarih Kongresi, C. III. Ks. III, Ankara, 1999.
- UZUNCARŞILI, İsmail Hakkı, *Kapıkulu Ocakları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1984.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908)*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, C. III, Kısım V, Ankara 1978.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi. TBMM Hükümeti Dönemi (1920-1923)*. Türk İstiklal Harbi Özet Tarihi, Genkurmay. ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara 2001.
- WIMMER, Hannes, *Evolution der Politik*, WUV Verlag, Wien 1996.